

THEOLOGIA BIBLICA

Éles Éva*
Melegföldvár

Rejtélyes találkozások. A börtönben levő lelkek az 1Pt 3,18–22 kontextusában**

A Szentírásnak vannak olyan passzusai, kinyilatkoztatásai, amelyek határtextusokként kényelmetlen kérdésekkel szembesítenek: mennyit bír fel-fogni az emberi értelem az isteniből, az isteni cselekvésből? Mi az, amire akár konszenzuálisan azt mondjuk: ez meghaladja a megértést, a cizellált, túpontos hermeneutikánkat, a fényes logikánkat, de akár a hitünk konvencióit is? Az 1Pt 3,18–22 is egyfajta határtextus. Miért nem maradt lepel alatt, lepecsételt tudásként, hogy Jézus a börtönben levő lelkeknek prédikált? S ha ennek a kijelentésnek mégis úgy alakult a sorsa, hogy olvashatjuk, kutathatjuk és lelki örökségként generációról generációra továbbadjuk, hogyan szötte bele az egyház hite szövetébe? Mi az, amit integrált tanításába, és mi az, ami feledésbe merült?

Mivel perikópánk a recepciótörténet során több újszövetségi igével összeszálazva maradt ránk, szükségszerű a „szétszalazás”, a szálak kibogozása, hogy valamiképp eljuthassunk ahhoz az ősfonalhoz, amely a szövetben is felismerhetőként és összetéveszthetetlenként őrzi meg saját színét és formáját.

Ebben az előadásban három kérdés mentén keressük az utat ehhez az ősfonalhoz, és tárjuk fel a lehetséges értelmezéseket, magyarázatokat. Kik ezek a lelkek? Miről prédikált nekik Jézus? Mikor történt ez a találkozás?

* Éles Éva (Szamosardó, 1988) 2007–2013 között folytatott teológiai tanulmányokat a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben (KPTI), 2013-tól a Katonai Református Egyházközség lelképásztora. 2017–2018 között Kampenben, a Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland (Vrijgemaakt) fakultásán folytatott posztgraduális magiszteri tanulmányokat, és szerzett MTh-oklevelet újszövetségi szakon. 2019-től a bekapcsolódott a KPTI Ravasz László Gyakorlati Teológiai Kutatóközpont munkájába, 2020-tól a Debreceni Református Hittudományi Egyetem doktorandusza. Kutatási területei: szenvedés és jó cselekedetek kapcsolata Péter első levelében, Péter leveleinek homiletikuma, a bibliai szöveg irodalmi jellegzetességeinek homiletikai jelentősége Péter levelei alapján. 2021-től a KPTI óraadó tanára.

** Elhangzott 2022. máj. 18-án a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben, a 25. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia protestáns és római katolikus teológiai szekciójának felvezető előadásaként.

1. Kik ezek a lelkek?

Amikor ezt kérdezzük, legalább két szinten keresünk választ: emberekről, illetve holtak lelkeiről vagy pedig angyalokról van-e szó itt? Ennek megválaszolását követheti a további identitásponosítás. Többféle elmélet született az idők során.

Mivel a perikópában a börtönben levő lelkek meglátogatása a Noé-narratíva elemeivel fonódik össze, első látásra úgy tűnik, hogy ezek a lelkek Noé kortársai, akik miatt nagy lett Isten szomorúsága, és megbánta, hogy embereket alkotott (1Móz 6,5–6), s akik végül az özönvíz által pusztultak el. Vajon ezeknek prédikált-e Krisztus? Az 1Móz 6 nem mondja ki explicit módon, hogy Noé kortársai voltak ezek az „engedetlenek”, hanem a Teremtővel szemben tanúsított általános, a földi dimenziókat meghaladó kozmikus engedetlenségről beszél, aminek az istenfiak (בְּנֵי הָאֱלֹהִים) és az emberek leányainak (בְּנוֹת הָאָדָם) a házassága, vegyülése volt a közvetlen előzménye (1Móz 6,1–4). Ezt Walter Brueggemann úgy értelmezi, hogy ez a házasság a teremtett rend felborítását jelentette, amelyet újfent az ősbűn motivált: olyanok legyünk, mint ő.¹ A felborított rend visszaállításának első lépése az özönvíz volt, és ez a visszaállítás teljesedett majd ki a megváltás eseményében. Az ezzel kapcsolatos hagyományt az apokrif Énok első könyvében (12,1–6) örökítette meg, ahol az istenfiaknak mint isteni lényeknek a bukott angyalokkal történő azonosítása lehetséges háttérként szolgálhat 1Pt 3,19–20 megértéséhez.²

¹ Brueggemann, Walter: *Genesis, Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Westminster John Knox, Atlanta 1982, 72.

² Ld. *Énok könyve James H. Charlswort Az Újtestamentum apokrif és pszeudopigráf írásainak válogatásából az R. H. Charles-féle angol fordítás alapján*. Magyarra fordította Poli Pál.

„Énok közbenjárása a bukott angyalokért

12. 1. Mindezen dolgok megtörténte előtt Énok el volt rejtve, és senki az emberek fiai közül nem tudta, hogy hol volt elrejtve, vagy hol lakott ezalatt és mi történt vele. 2. Napjait a szentségesekkel töltötte, teendői velük és a Virrasztókkal voltak kapcsolatosak. 3. És én, Énok, áldottam a dicsőség Urát, a korok Királyát, és íme! 4. A hatalmas szent Virrasztói hívtak engem – Énokot, az írnot – és mondák nekem: »Énok, te, aki az igazságosság írnotja vagy, menj, és mondd meg a mennyei Virrasztóknak, azoknak, akik elhagyták lakhelyüket a magas mennyekben, az örök szent helyet, és megfertőzték magukat az asszonyokkal, és azt tették, amit a föld gyermekei tesznek, feleségeket választva maguknak: 5. Nagy pusztulást hoztatok a földre és nem lesz számotokra békesség, vagy bűnbocsánat. 6. És gyermekeikben lelték örömeiket, ezért látni fogják szeretteik legyilkolását, és siránkozni fogtok azok pusztulásán, és esedezni fognak örökkön át, de békességet és könyörületet nem kapnak.«

13. 1. Énok pedig elment és ezt mondta: »Azázel, számodra nem lesz békesség: szigorú ítélet lett rendelve ellened, hogy láncokba rakjanak téged: 2. És nem lesz türelem irántad többé, kérel-

A görög szövegben a (φυλακῆ) πνεύμασιw kifejezést olvassuk. A Szentírásban a πνεύματα, a lelkek általában természetfeletti erőkre vagy angyali erők jelenlétére utal többnyire minősített konstrukciókban. Ezek lehetnek tisztátalan lelkek (Mt 8,16; Lk 10,20; Ef 2,2), de szolgáló lelkek is, ahogy a Zsid 1,14-ben látjuk: *Vajon ezek nem mind szolgáló lelkek?* A Jelenések könyve többször is hivatkozik az angyalokra mint lelkekre, akik *Isten hét lelke* (Jel 1,4; 3,1; 4,5; 5,6).

Az 1Pt 4,6-ban arról olvasunk, hogy a *holtaknak is [...] hirdettetett az evangélium*, viszont itt nem a πνεῦμα, hanem ennek elterjedtebb és természetesebb formája, a νεκρός áll a görög szövegben.³ A 4,6 szerkezetileg, de tartalmilag is elkülönül a 3,19-től. A közvetlen kontextusban, a 20. versben arról olvasunk, hogy Noé idejében *nyolc lélek menekült meg a vízzen át*. Itt egyértelmű, hogy a lélek Noéra és családjára vonatkozik. A szerző úgy kívánja megkülönböztetni a börtönben levő lelkeket a nyolc lélektől, hogy külön görög fogalmakat használ. De nem a változatosság kedvéért, stilisztikai okokból, hanem azért, mert valóban más, eltérő lényekről beszél. Ugyanis a 3,20-ban nem a πνεῦμα, hanem a ψυχή szót használja (ὄκτὼ ψυχαί; vö. 1,9,22; 2,25;3,20; 4,19), amelyhez az újszövetségi előfordulások fényében a teljes ember, illetve az emberi élet asszociálható.

A börtön, a φυλακῆ képzete is, amelyből később a purgatórium doktrínája fejlődött ki, inkább angyalokhoz kötődik, és kevésbé az emberekhez (ld. Jel 20,1–3.10). A passzus megfogalmazásában is ez a visszazorító, leigázó isteni erő, hatalom dominál: *alávettettek neki angyalok, hatalmasságok és erők* (3,22). 2Péter és Júdás levele is az Énok-hagyomány alapján utal azokra az angyalokra, akiket nem kímélt meg Isten, hanem *az alvilág sötét mélységébe taszította őket, hogy őrizetben maradjanak az ítéletig* (2Pt 2,4).⁴

A „vagy-vagy” megközelítés helyett több kutató arra a következtetésre jutott, hogy azok, *akik egykor engedetlenek voltak*, egyszerre lehetnek a bukott angyalok

meid sem lesznek meghallgatva a gonoszságok miatt, amelyeket tanítottál, és azon igazságtalanságok és bűnök miatt, melyeket az embereknek megmutattál.» 3. Azután pedig elmentem, és mindannyiukhoz egyszerre beszéltem, és félelem volt őbennük, rettegés és remegés ragadta meg őket.”

³ Igaz ugyan, hogy a Zsid 12,23 az „igazak lelkeiről” (πνεύμασι δικαίων) beszél, ám a szövegkörnyezet világossá teszi, hogy ott emberekre vonatkozik.

⁴ Júdás levele nemcsak utal Énok könyvére, hanem egyenesen idézi azt: *Azokat az angyalokat is, akik nem becsülték meg a maguk fejedelemségét, hanem elhagyták saját lakóhelyüket, örökévaló bilincsekben és sötétségben tartja fogva a nagy nap ítéletére* (Júd 6, vö. még 14). Az említett példák azt mutatják, hogy az 1Pt Júdás levelétől és a 2Pt-től eltérően és eredetien, öntörvényűen bánik ezzel az apokrif hagyománnyal, ugyanis nem egy tévelygőket elriasztó polemikusság beszédben érvényesíti, hanem egy ősi keresztyén hitvallásba építi be. És ezt nem az elriasztás, polémia szándékával teszi, hanem a perikópa indítékának megfelelően a megnyugtató és a vigasztalás gesztusával azok számára, akik igazságtalan szenvedésekben részesülnek (1Pt 3,13–14.17).

és az istentelen, gonosz emberek, vagyis Noé kortársai.⁵ A megengedő exegézis leginkább annak tulajdonítható, hogy már az egyházatyák kora, például Alexandriai Kelemen, Cyrill, Athanasius/alexandriai olvasat⁶ óta elterjedt volt az az értelmezés, hogy Krisztus halála és feltámadása között elment a Hadészbe, és prédikált a megholtaknak. Ezek a holtak idővel már nemcsak az engedetleneket jelentették, hanem az elhunyt igazakat is, akik még nem ismerték Krisztust, de bánkódtak bűneik miatt. Vagyis a „börtönben levő lelkek gyülekezete” egyre meghatározhatatlanabbá lett. Luther és Kálvin szerint Krisztus az ószövetségi szenteknek prédikált, de annyi különbséggel, hogy nem halála és feltámadása között, hanem feltámadása után.⁷ Az időpont összefüggéseire később még visszatérünk.

Érdekes Karen Jobes megfigyelése, aki arra emlékeztet, hogy Énok első könyve a 2. században eltűnt, és csak néhány arám, görög és latin nyelvű töredékben élt tovább a 18. századig, amikor egy etióp verzióra bukkantak rá, amely a teljes Énok könyvét tartalmazta (1773, J. Bruce). Ezzel a felismeréssel Jobes azt kívánja érzékeltetni, hogy Énok könyvének eltűnése 1Pt 3,19–20 eredeti hátterének az eróziójával járt. A keresztyénség átszíneződése a zsidó hagyományok megfakulását vonta maga után, és az egyház aktuális teológiai kérdései túlfeszítették a szöveg határait, s így jelentőségét veszítette az a kis-ázsiai kontextus, amelyben egy első századi, erőteljes Énok-Noé-kultusz fedezhető fel, mivel úgy hitték, hogy a bárka Kis-Ázsia hegyvidékén feneklett meg.⁸ Hogyan nyertek üdvösséget az ószövetségi idők szentjei? Mit tett Jézus halála és feltámadása között? Mi lesz azoknak a sorsa, akik Jézus előtt születtek, s így nem hallhatták az evangéliumot? Alexandriai Kelemen (Kr. u. 150–220) éppen az 1Pt 3,19–20

⁵ Reicke, Bo: *The Disobedient Spirits and Christian Baptism*. Ejnar Munksgaard, Copenhagen 1946, 52–92. Windisch, Hans: *Die katholischen Briefe*. Handbuch zum Neuen Testament 15. Mohr-Siebeck, Tübingen 1930, 71. Selwyn, Edward Gordon: *The First Epistle of St. Peter: The Greek Text with Introduction, Notes and Essays*. Macmillan, London 1958, 198–199.

⁶ Keener, Craig S.: *1 Peter. A Commentary*. Baker Academic, Grand Rapids 2021, 225. Goppelt, Leonhard: *A Commentary on 1 Peter*. Eerdmans, Grand Rapids 1993, 260–263.

⁷ Calvin, John: *Commentaries on the First Letter of Peter*. Calvin’s Commentaries 22. Baker, Grand Rapids 1999, 293–294. *Institutio* II.16,9. Vö. Elliott, John H.: *1 Peter: A New Translation with Introduction and Commentary*. AB 37B. Doubleday, New York 2000, 650.

⁸ A törökországi modern Dinar városa helyén egykor Apamea Kibotos település állt. Nevében a bárka (תִּבְרָתָא) görög fordítása, a κιβωτός jelenik meg, valószínűleg az LXX közvetítésével. Kis-Ázsiához köthetők még a Noé-érmék is. Noé története volt az első (és egyetlen?) olyan bibliai történet, amely a római művészetben megjelent. A Noé-érmék bő fél évszázadában, Kr. u. 193 és 253 között voltak népszerűek öt római császár uralkodása alatt. A téma részletesebb kifejtését és az adatok értékelését illetően ld. Trebilco, Paul R.: *Jewish Communities in Asia Minor*. Society for New Testament Studies, Monograph Series, 69. Cambridge University Press, Cambridge 1991, 90–91. Jobes, Karen H.: *1 Peter*. Baker Academic, Grand Rapids, Michigan 2005, 306–307.

alapján hirdette a post mortem megtérést, és ezzel évszázadokra meghatározta az egyház exegézisének irányát. Augusztinus, mivel óvakodott a posztmortem megtérés gondolatától, erre adott ellen-exegézisként fejtette ki azt a nézetét, amely szerint a preexisztens Krisztus Lelke működött Noéban, és általa prédikált a gonosz világnak, mindenesetre azoknak, akik még éltek, és így védte azt a teológiai koncepciót, hogy az ember sorsa földi életében dől el (vö. 1Pt 1,10–11; 1Kor 10,4).⁹

Az 1Pt 3,19–20 azonban nem alkalmas ezeknek a nagy horderejű teológiai kérdéseknek a megválaszolására. A megengedő exegézis éppen azért veszélyes, mert elősorban arra kell választ adnia, hogy miért csak ez a nemzedék, Noé napjainak engedetlen, bűnös emberei részesültek abban a kiváltságban, hogy Krisztussal találkozzanak.

Ha az ószövetségi túlvilági képzetekre gondolunk, akkor valamelyest helyére kerülnek gondolataink. Például a túlvilági jutalom vagy büntetés képzetének hiánya volt az, amiért az igazak a földi életben akarták elnyerni jutalmukat, s arra számítottak, hogy a gonoszok is haláluk előtt fognak meglakolni tetteikért.¹⁰ Felfogásuk szerint Isten csak így lehet igazságos. Izráel Istene az élők Istene volt, és népének is a földi életben kellett hűnek lennie hozzá. Vagyis a zsidók számára nem maradt nyitott kérdés Noé kortársainak sorsa, akik felett Isten már végrehajtotta az ítéletet. Kerek, lezárt történet. Az istenfiak története viszont ezzel ellentétben nyitott maradt, nemcsak a Szentírás lapjain, hanem a zsidó nép köztudatában is.¹¹ Őket nem pusztította el az özönvíz, hiszen nem ehhez a világhoz, nem a földi dimenzióhoz tartoztak. Nagy volt a hallgatás körülöttük. Mi lett az ő sorsuk?¹² Énok könyve azokat a némileg mitikus hagyományokat szintetizálja vagy kanonizálja, amelyeket a népi vallásosság alakított évszázadokon át a narratíva hiátusának kitöltése érdekében. Vagyis nem Énok könyvével indult útnak egy hagyomány, hanem éppen fordítva: Énok szövege hosszú útról érkezett hagyománynak ad otthont. Az 1Pt 3,19–20 hátterében tehát sokkal inkább a kor apokaliptikus színezetű vallásos/teológiai köztudata áll, amely szerint az istenfiak azok a bukott angyalok, akiket Isten fogva tart, és bilincsbe kötve várakoznak. De mire? Arra, hogy történetük befejeződjék. Ez a pont vezet el a másik két kérdéshez: miről prédikált nekik Jézus, és mikor történt a találkozás?

⁹ Keener, Craig S.: *1 Peter 1 Peter*, 225.

¹⁰ Johnston, Philip S.: *Shades of Sheol. Death and Afterlife in the Old Testament*, InterVarsity Press, Illinois 2002, 199.

¹¹ Érdekes megfigyelni az Ószövetség nyitott történeteit, Énok elragadtatását, Mózes halálát, Illés elragadtatását és azt, ahogyan ezek Jézus megdicsőülésében krisztologizálódnak az Újszövetségben (Lk 9,28–36; 1Pt 3,19; 2Pt 1,17–18).

¹² Például a Jubileumok könyve és 2Báruk is az ő sorsukkal foglalkozik.

2. Miről prédikált Jézus?

A görög szöveg a κηρύσσω igével utal Jézus tevékenységére. Itt megint erőteljes a nyelvi analógia az Énok-hagyománnyal. Énok, Isten igaz embere, újból és újból beszélt a Virrasztókhoz, hírt vitt nekik Isten ítéletéről, arról, hogy minden esedezésük ellenére sem részesednek bűnbocsánatban. Általánosabb, semlegesebb értelemben a κηρύσσω *hirdetni, kijelenteni, hírt vinni* jelentéssel bír (vö. Lk 12,3; Róm 2,21; Jel 5,2).¹³ Amikor az 1Pt a történelemben folyó evangélium hirdetéséről beszél, nem ezt a kifejezést használja, hanem a megszokott εὐαγγελίζω igét (*jó hírt adni*). Az 1Pt 1,12-ben ehhez a fogalomhoz csatlakozik még az ἀναγγέλλω (*hirdetni, kijelenteni*). Ugyanez a vers utal arra, hogy *angyalok vágyakozznak beletekinteni* az evangéliumba, amelyet a Lélek által hirdetnek a megszólítottak között Kis-Ázsia tartományaiban. A 3,19 pedig azt mondja, hogy maga Krisztus viszi a hírt oda, ahova az emberi prédikálás/szó már nem juthat el. Itt azonban azt érzékeljük, hogy kétféle prédikálásról van szó: az egyik az üdvösség prédikálása, amely megtérésre szólít fel, a másik pedig a kinyilatkoztató, amely egy bizonyos hírt, üzenetet tesz nyilvánossá.

Vannak olyan értelmezések, amelyek szerint szükségtelen arra gondolnunk, hogy Jézus személyesen ment ezekhez a lelkekhez, és hogy ezt inkább úgy kell értenünk, hogy maga az üzenet jutott el hozzájuk. Bárhogy is történt, ezt az üzenetet már nem kell tovább kutatni, keresni, és nem kell várni rá, illetve vágyakozni utána, mert ez tért és időt meghaladva vált nyilvánvalóvá mind az emberek világában, mind pedig a láthatatlan világban. De melyik üzenet ez? Krisztus és a Szentháromság összehangolt győzelmének üzenete, amelyet a megváltás hármasságában szemlélhetünk: halálra adatott test szerint – megelevenített Lélek szerint – és mennybe emelkedett. Ez a hír ítéletet jelent az engedetlenség, az Isten ellen lázadók számára, viszont örömhír azoknak, akik a vele való szövetségben – lásd a keresztségre történő utalást – az engedelmességre vágnak, és azt keresve kívánnak élni. Az 1Móz 6,1–3-nak, az istenfiak történetének végére az 1Pt 3,19–20 közvetítésével került pont. A történet végre befejeződött.

2. Mikor történt a találkozás?

A szakirodalomban a következő három elmélettel találkozunk.

1. A legelterjedtebb és évszázadokon keresztül uralkodó nézet szerint Krisztus *halála és feltámadása között* ment el a fogva tartott lelkekhez (Leonhard Goppelt,

¹³ Magyar bibliakiadásokban a következő átültetéseket találjuk: „prédikált” a revideált Károli-ban és a Magyar Bibliatanács fordításában; „megváltást hirdesse” a Káldy-féle Neovulgátában; „hírt vitt” a Szent István Társulat fordításában.

Bo Reicke).¹⁴ A *triduum mortis, sacrum triduum, paschalis triduum*, a három szent nap teológiai hagyományát az a fajta exegézis határozta meg, amely a börtönben fogva tartó lelkeket a pokolban (Hádésben, Seolban, Tartaroszban) várakozó és bűnhődő lelkekre fordította le. Miután Jézus meghalt a kereszten, a pokolba szállt alá (lásd a nagyszombat sötétségének és csendjének teológiai vetületeit, illetve azt, hogy milyen nagy kihívás elé állítja a nagyszombat az egyházi igehirdetést). Miről prédikáljunk nagyszombaton?¹⁵

Az 1Pt 3,19 viszont nem arról beszél, hogy Jézus alászállt volna a pokolra. Az itt olvasható *πορεύομαι* ige egyszerűen így fordítandó: *elment*. Ha alászállásról szeretett volna írni a szerző, sokkal természetesebb lett volna a *καταβαίω* használata (vö. Róm 10,7; Ef 4,9).¹⁶ Az Újszövetségben a *πορεύομαι* minden esetben Jézus mennybemeneteléről, azaz eltávozásáról szól (Mt 11,23; Lk 10,15; Jn 14,2.3.28; 16,28; ApCsel 1,10–11; Róm 10,7; Ef 4,9–10), és az 1Pt 3,18–22 szövegegység kiasztikus szerkezete sem támogat két külön helyváltoztatást, hanem abban ugyanannak az egyetlen utazásnak a „haladványáról” kapunk leírást, ahol a *πορεύομαι* szorosán összefonódik a feltámadás eseményével.

2. *Noé idejében*. Azok a bibliatudósok, akik szerint *a börtönben levő lelkek* Noé kortársai, és ők mondják azt, hogy a preexisztens Krisztus ment hozzájuk, és miközben épült a bárka, Noé által hirdetett a megtérés evangéliuma.¹⁷ Ez a megközelítés kevésbé számol azzal, hogy az özönvíz hagyománya összenőtt a bukott angyalokról alkotott elképzelésekkel, hitvilággal.

3. A harmadik elmélet képviselői *Jézus feltámadása után* tartják valószínűnek e rendkívüli találkozást.¹⁸ Ennek értelmében a börtönben levő lelkek a bukott,

¹⁴ Goppelt, Leonhard: *A Commentary on I Peter*, 259. Reicke, Bo: *The Disobedient Spirits and Christian Baptism*, 118.

¹⁵ A nagyszombat homiletikai megközelítése szűkszavúan az alábbi történetekre és témákra irányítja a figyelmet: a sír őriztetése, Jézus sírban pihenése, a nyugalom napjának megszentelése (Mt 27,62–66; Lk 23,56). Ld. Fekete Károly: A nagyhét homiletikuma. In: Fekete Károly – Literáty Zoltán – Steinbach József (szerk.): *Igehirdetők kézikönyve*. Kálvin Kiadó, Budapest 2021, 389–391.

¹⁶ Dalton, W. J.: *Christ's Proclamation to the Spirits*. Pontifical Biblical Institute, Rome 1965, 160. Achtemeier, Paul J.: *1 Peter: A Commentary on First Peter*. Hermeneia. Fortress Press, Minneapolis, Minn. 1996, 257.

¹⁷ Grudem, Wayne: *1 Peter*. Tyndale New Testament Commentary Series. Eerdmans, Grand Rapids, 1988, 209–210. Clowney, Edmund: *The Message of 1 Peter: The Way of the Cross*. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois 1988, 154–168. Feinberg, J. S.: 1 Peter 3:18–20, Ancient Mythology, and the Intermediate State: In: *The Westminster Theological Journal* 48 (1986/2), 303–336.

¹⁸ Selwyn, Edward Gordon: *i. m.* 198–200. Achtemeier, Paul J.: *i. m.* 245–246. Kelly, J. N. D.: *A Commentary on the Epistles of Peter and of Jude*. Harper's New Testament Commentaries. Harper,

gonosz angyalok, akiről már szó esett, és akik számára Krisztus az ő feltámadása és mennybemenetele után hirdette ki győzelmét. A jelenlegi Péter-kutatás többnyire ezt az értelmezést támogatja.

A korabeli túlvilági képzetek szerint a börtönt nem a föld mélyén lokalizálták, hanem a föld és a firmamentum között. A 2Énok szerint ez a második ég tartományához tartozik (2Énok 7,1–3). Kálvin a börtön helyett őrtornyot említ, ahol a megváltásra várakozó ószövetségi szentek találtak menedéket a holtak birodalmában.¹⁹ Viszont érvényes lehet az az olvasat is, amely a börtönt nem helyként azonosítja, hanem állapotjelzőként.²⁰

Összegzés

Az Apostoli hitvallás és az Atanáz-féle hitvallás azon mondata, hogy „alászállt a poklokra”, illetve „leszállt a pokolba”, noha szigorú értelemben véve nem bibliai eredetű, mégis ugyanabból az őshitből fakadt, mint az a hitvallás, amelyet az 1Pt szerzője a kis-ázsiai címzettekhez igazítva kanonizál, és amelyet a Zsolt 139,5–12 szavaival így tolmácsolhatunk:

*Minden oldalról körülfojtál,
kezedet rajtam tartod.
Csodálatos nekem ez a tudás,
igen magas, nem tudom felfogni.*

*Hova menjek lelked elől?
Orvád elől hova fussak?
Ha a mennybe szállnék, ott vagy,
ha a holtak hazájában fekéüdnék le, te ott is ott vagy.
Ha a hajnal szárnyaira kelnék,
és a tenger túlsó végén laknék,*

New York 1969, 152–156. Elliott, John H.: i. m. 648–650. Davids, Peter: *The First Epistle of Peter*. The New International Commentary on the New Testament. Eerdmans, Grand Rapids, MI 1990, 138–141. Hiebert, David Edmond: Selected Studies from 1 Peter Part 2: The Suffering and Triumphant Christ: An Exposition of 1 Peter 3:18–22. In: *Bibliotheca Sacra* 139 (1982/2), 146–158. Bandstra, A. J.: “Making Proclamation to the Spirits in Prison”: Another Look at 1 Peter 3:19. In: *Calvin Theological Journal* 38 (2003/2), 120–124. Schreiner, Thomas R.: *1, 2 Peter, Jude*. New American Commentary, 37. Broadman & Holman, Nashville 2003, 186. Marshall, I. Howard: *1 Peter*. IVP New Testament Commentary Series 17. InterVarsity Press, Downers Grove, ILL 1991, 125.

¹⁹ Calvin, John: *Commentaries on the First Letter of Peter*, 293.

²⁰ Michaels, J. Ramsey: *1 Peter*. Word Biblical Commentary 49. Word, Incorporated, Dallas 2002, 120.

*kezéd ott is elérne,
jobbod megragadna engem.
Ha azt gondolnám, hogy elnyel a sötétség,
és éjszakává lesz körülöttem a világosság:
a sötétség nem lenne elég sötét neked,
az éjszaka világos lenne, mint a nappal,
a sötétség pedig olyan, mint a világosság.*

Valószínű, hogy az egyház a legpontosabb, leleplező exegézis ellenére sem fog lemondani a hitvallás eme mondatáról, amelynek jelentősége nem a kognitív megértésben, hanem annak hatásfokában nyilvánul meg.

Az Énok-Noé-hagyományt, amely Kis-Ázsiában nagy tekintélynek²¹ örvendett, az 1Pt szerzője formailag és tartalmilag is bekeretezte az ősgyülekezetben meghonosodott himnuszba, a kegyesség titkába, úgy, ahogyan azt az 1Tim 3,16-ban olvashatjuk a legtisztábban, és ahogyan a grafikon is illusztrálja:

*Valóban nagy a kegyesség titka:
aki megjelent testben,
igaznak bizonyult lélekben,
megjelent az angyaloknak,
hirdették a népek között,
hittek benne a világon,
felhívetett dicsőségben.*

Az egyedüli Igaz, aki Istenhez tud vezetni bennünket, nem Énok, sem Noé, hanem Jézus Krisztus. Az ő győzelme nem maradt véka alá rejtve, mégis rengeteg titok övezi. Az 1Pt 3,18–22 olyan határtextus, amely a győzelem határtalanságáról tesz bizonyosságot. Ez a győzelem vigasztalásul szolgál azoknak a megpróbált keresztyéneknek, akiket nagyobb hatalmak fenyegetnek és szorongatnak. Noha nem test és vér ellen van tusakodásuk, a keresztyének igazi hatalma az Istenhez való szüntelen könyörgésben nyilvánul meg, vagyis – a péteri koncepcióhoz híven – engedelmségben (ὑποτάσσω – 1Pt 2,13.18; 3,1.5; 5,5) és a jó lelkiismeretben (συνείδησις/συνειδήσεως ἀγαθῆς – 1Pt 2,19; 3,16.21).

²¹ Jobes, Karen H.: *i. m.* 303–305.

Az ősgyülekezet hitvallása

Mert Krisztus is szenvedett egyszer a bűnökért, az Igaz a nem igazakért, hogy Istenhez vezessen minket, miután halálra adatott test szerint, de megelevenítettett Lélek szerint. (1Pt 3,18)

A kis-ázsiai kontextus

Így ment el a börtönben levő lelkekhez is, és prédikált azoknak, akik egykor engedetlenek voltak, amikor Isten türelmesen várakozott Noé napjaiban a bárka készítésekor. Ebben kevés, szám szerint nyolc lélek menekült meg a vízen át. (1Pt 3,19–20)

Teológiai aktualizálás

Most pedig titeket is megment ennek képmása, a keresztség, amely nem a test szennyének lemosása, hanem könyörgés Istenhez jó lelkiismeretért a feltámadt Jézus Krisztus által, (1Pt 3,21)

*aki miután felment a mennybe,
Isten jobbján van,
és alávetettek neki angyalok,
hatalmasságok és erők.
(1Pt 3,22)*

Felhasznált irodalom

- Achtemeier, Paul J.: *1 Peter: A Commentary on First Peter*. Hermeneia. Fortress Press, Minneapolis 1996.
- Bandstra, A. J.: "Making Proclamation to the Spirits in Prison": Another Look at 1 Peter 3:19. In: *Calvin Theological Journal* 38 (2003/2), 120–124.
- Brueggemann, Walter: *Genesis, Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Westminster John Knox, Atlanta 1982.
- Calvin, John: *Commentaries on the First Letter of Peter*. Calvin's Commentaries 22. Baker, Grand Rapids 1999.
- Clowney, Edmund: *The Message of 1 Peter: The Way of the Cross*. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois 1988.
- Dalton, W. J.: *Christ's Proclamation to the Spirits*. Pontifical Biblical Institute, Rome 1965.

- Dauids, Peter: *The First Epistle of Peter*. The New International Commentary on the New Testament. Eerdmans, Grand Rapids, MI 1990.
- Elliott, John H.: *1 Peter: A New Translation with Introduction and Commentary*. AB 37B. Doubleday, New York 2000, 650.
- Feinberg, J. S.: 1 Peter 3:18–20, Ancient Mythology, and the Intermediate State: In: *The Westminster Theological Journal* 48 (1986/2), 303–336.
- Fekete Károly: A nagyhét homiletikuma. In: Fekete Károly – Literáty Zoltán – Steinbach József (szerk.): *Igebirdetők kézikönyve*. Kálvin Kiadó, Budapest 2021, 389–391.
- Goppelt, Leonhard: *A Commentary on I Peter*. Eerdmans, Grand Rapids 1993.
- Grudem, Wayne: *1 Peter*. Tyndale New Testament Commentary Series. Eerdmans, Grand Rapids, 1988.
- Hiebert, David Edmond: Selected Studies from 1 Peter Part 2: The Suffering and Triumphant Christ: An Exposition of 1 Peter 3:18–22. In: *Bibliotheca Sacra* 139 (1982/2), 146–158.
- Johnston, Philip S.: *Shades of Sheol. Death and Afterlife in the Old Testament*. InterVarsity Press, Illinois 2002.
- Jobes, Karen H.: *1 Peter*. Baker Academic, Grand Rapids, Michigan 2005.
- Keener, Craig S.: *1 Peter. A Commentary*. Baker Academic, Grand Rapids 2021.
- Kelly, J. N. D.: *A Commentary on the Epistles of Peter and of Jude*. Harper's New Testament Commentaries. Harper, New York 1969.
- Marshall, I. Howard: *1 Peter*. IVP New Testament Commentary Series 17. InterVarsity Press, Downers Grove, ILL 1991.
- Michaels, J. Ramsey: *1 Peter*. Word Biblical Commentary 49. Word, Incorporated, Dallas 2002.
- Poli Pál (ford): *Énok könyve. James H. Charlswort Az Újtestamentum apokrif és pszeudoepigráf írásainak válogatásából az R. H. Charles-féle angol fordítás alapján*. <https://churchofgod.hu/content.php?act=enok1> (2021. máj. 5.).
- Reicke, Bo: *The Disobedient Spirits and Christian Baptism*. Ejnar Munksgaard, Copenhagen 1946.
- Schreiner, Thomas R.: *1, 2 Peter, Jude*. New American Commentary, 37. Broadman & Holman, Nashville 2003.
- Selwyn, Edward Gordon: *The First Epistle of St. Peter: The Greek Text with Introduction, Notes and Essays*. Macmillan, London 1958.
- Trebilco, Paul R.: *Jewish Communities in Asia Minor*. Society for New Testament Studies, Monograph Series, 69. Cambridge University Press, Cambridge 1991.
- Windisch, Hans: *Die katholischen Briefe*. Handbuch zum Neuen Testament 15. Mohr-Siebeck, Tübingen 1930.

1 Peter 3:18–22 is one of the strangest and most difficult texts of the Scriptures. The paraenesis addressing the unjustly suffering Christians in Asia Minor is amended by a confession of faith. The pericope testifies that the death, resurrection, ascension and redemption of Christ has much broader spatial and temporal implications than one might think at first. This article aims to mark the exegetical and theological coordinates of the mysterious encounter between Christ and the souls in prison. Three questions will be explored: Who are these souls? What did Christ preach them about? When did the encounter take place?

Keywords: 1 Peter 3:18–22, triduum mortis, souls in prison, Asia Minor.